

Kursaala politagoa

Niri Kursaala gehiago gustatzen zait. Guggenheim baino gehiago, esan nahi dut. Beti erakarri nau Moneok, bere umiltasunak eta bere soberbiak, biak batera, eta, dudarik ez da, askoz hobeto ezagutzen du berak Donostia Gehryk Bilbo baino. Moneok baditu zenbait etxe eginak Urumeari begira oraingo eraikin hieratiko eta serioa baino askoz lehenagokoak, eta beti maitatu izan du Donostiak bere inguruarekin duen lotura, itsasoa eta mendiekin harremana.

Arkitekto guztiek dakite Donostia mauka dela edo zertarako, inguru horretan beste inon ezin litekeelako imajinatu Zurriola, Boulevard edo Kursaal bera. Donostia ezin litekeelako imajinatu Kontxako Badian baino. Bilbok, ordea, ematen du Nerbioi ibaiertzean desenbarkatu berri dela, ibili zela toki bila, han eta hemen, eta hura besterik ez zuela topatu, mendien artean estu eta ito samurturik egonagatik konformatu behar izan zuela. Beste kontua da Guggenheim efektuak sortu duena, inork espero ez zuen erreakzio moderno, internazional eta bizigarria, eta horri esker Bizkaiko hiriburuak ez duela antzik duela bost urtekoarekin.

Moneok bazekien Donostian egin zezakeela zeozer handia, eta ausartu zen. Hondar barruan finkatu dituen dadoek, arkitektoaren beraren definizioa erabiltzearen, ezinegona sortzen dute kanpotik. Ez da arkitektura lasaia, eta hori Moneoren lanen artean ezohikoa da. Beti esan izan da arte atsegina zela berea, inguruarekin solasean ari zena eta denen gustukoa. Oraingoak ez du ezta antzik ere, salbu eta bigarren esaldian. Ez dira forma atseginak, desoreka transmititzen dutelako bai Groseko hondartzatik begiratuta, bai Boulevardetik, eta ez dira denen gustukoak izan: ausardia handiegia bere hiriarekin harro eta konforme dauden donostiarrentzat. Kursaalen bozetoak aho batez onar-

tzea, hori izango zen arrakasta beti izan duen andreari estiloa alda dezala iradokitzea: ezin estrainekoan konbentzitu.

Itsasoarekin eta etxe sendo eta dotoreekin solasean ari ote den, hori gustu kontua da ia, estetikaz aritzea.

Baina gutxi dira orain bi kuboen aziertoak ezbaian jartzen dituztenak. Norbaitek esan du baduela zapore akrata eta usain euskalduna. Ez da dudarik Guggenheim baino gureagoa dela Donostiakoa. Arista luzeak, argilun zorrotzak, dotoretasun eranskinik gabekoak gogora ekartzen du, ezinbestez, Oteiza, eta Arantzazu. Nahiz eta eskultoreak publikoki gaitzetsi duen noizbait bere laguna izan zenaren proiektua, Moneo, nola edo hala, Orioko artistaren zordun da.

Ez da zaila igartzea eraikin esanguratsu eta enblematikoen garai berri honek distira ekarriko diela bi hiriburuei. Kanpora begira gehiago barrura baino, baina distira azken finean. Hori ona edo txarra den diskusio etiko eta politikoa da, eta ez da hau bere lekua. Baina egia da Guggenheimen handikeria noizbait kritikatu zutenek —genuenek— isilik gelditu direla —garela— orain, ebidentziaren aurrean mutu. Uste dut engainatu gaituztela berriro ere. Munduaren parte txiki honetan kontuan har gaitzaten borrokatu behar izan dugu gehien-gehienetan, eta iruditzen zitzaigun ahalegin eta diru guztia horretara bideratuta, oraindik zailagoa izango genuela, mokaduak ere ezingo genituzkeela jan. Baina, ez galdetu nola, erakutsi digute nahi izanez gero badagoela dirua nahi adinarako. Autobideak, Kursaalak, Guggenheimak eta AHTendako badagoela behar den guztia.

Lehengoan lagun batek galdetu zidan: «orain nafarrek egin, egin beharko dute zeozer, ezta?». Ezetz esan nion. Ez nuela uste, ez zutela «zeozer» egingo. Baina oker nengoen. Nafarroako politikarien kultur ekipamendua, bertirako geldituko dena, Itoitz izango da. To, kultur politika.

Nafar hauek, beti lurrari atxikiak.

Irazu eta Saizarbitoria

Atxaga eta Saizarbitoria, orain gustu orain disgustu. Batek ez duela gehiago idatziko, utziko duela literatura; besteak Euskal Herrian jaio izan ez balitz akaso ez zukeela idatziko. Gero biek ezetz: Atxagak ez duela hori inoiz esan eta gaizki ulertu zaiola; Saizarbitoriak gero eta gehiago hartzen duela bere burua idazle baten gisara, eta ari dela nobela berria idazten.

Atxagak behin baino gehiagotan azaldu digu halako ondoeza, gaizki ulertua sentitzen denari ohi darion kexu isil baina ahal guztietan haizatzen dena. Desgogoz dagoen idazlea dirudi, larri bere ardurekin, bila eta bila. Hori ona omen da artistendako, horrelako larriuneetatik ateratzen dira soluzio handiak, eta esperatu beharko. Baina zer esan nahi du literatura utzi ez baina Bernardo Atxaga izateari laga egingo diola?

Tere Irastortzak idatzi du Bernardo Atxaga zena, akaso, Beñat Pedrosa edo Bernard Roca izan zitekeela aurretzean, eta nortasun berriekin norabide ausartenen bila abiatuko dela, berak garai batean urratu zituen bideak azkenean zapalduegi bilakatu direlarik. Alegia, idazleari estu zaiola jada kaiola, eta behar dituela loturak askatu. Kriptikoegia da dena. Bernardo Atxaga, bada, mozorroa zen? Mozorroa bazen, mozorroa zertarako? Lasaiago idazteko zer? Ze lotura, ze estutasun zituen, bada? Hizkuntzarenak akaso? Akaso.

Saizarbitoriak, bestalde, hitz egin du publikoki berriro, eta horrelakoetan beti egiten duen bezala, eman ditu hainbat mezu interesgarri, nahastuak eta txirikordatuak, baina interesgarriak. Pernandorena irudituko zaio norbaiti, baina gogoratu du euskaraz idatzi eta irakurtzea zaila goa dela beste edozein hizkuntzatan baino, eta askotan jokatzeko dugula hori horrela ez balitz bezala. Hau da, heldu egin behar zaiola hiztegiari, eta arautegiari, eta, jakina, horrek kentzen diela literaturak dituen bi norabide horiei plazerra, eta ahalegina eta militantzia eskatzen.

Udako Euskal Unibertsitate barruan eman zuen hitzaldian Saizarbitoriak esan zuen ere bera ia halabeharrez hasi zela idazten, idatzi beharra zegoelako hain zuzen ere,

baina gero eta gusturago dagoela etiketa horren atzean. Gero eta idazleago sentitzen dela. Estimatu beharreko aurrerapausoa, inondik ere, euskal idazlerik onenetakoak literatura sailkatu izatea bere eginbeharren artean. Sikiera ez dira horrela iragango beste hogeitau urte, argitaratzeko erabakia hartu bitartean.

Biek asko idatzi ahal lukete! Saizarbitoriak, hainbeste hortik bizitzeko lain izateraino, gaztelaniara, frantsesera, ingelesera eta swahilira itzulpenak eta tartean.

Atxaga, ez Pedrosa, ez Rocard. Irazu sinadurarekin nahi dugu. Mozorrorik gabe. Horrek balio ahal badio ka-teetatik askatzeko...!

Beti geldituko zaigu Proventza

Arlesen, Proventzan, bada zezenketetarako oraindik erabiltzen den koliseo erromatarretik gertu plaza argitsu eta zabala, kolorez beterikoa. Alde batean du hotel duin eta modaz pasatako horietako bat, bestean Rodano ibaira ematen duten kaleska bi. Erdian, ezker eskuin, hiru kafe. Denek dituzte mahai eta aulkiak, Arlesen, Proventzan, kalea delako ikuskizuna, herri guztietan dauden hondakin erromatar eta erromaniko baino areago.

Forum Plazaren izkin batean, kafetegia horma nagusiaren argiak eguzki transluzidoa dirudi, eta nabarmendu egiten ditu ondoko tonu eta argilun guztiak, leihoko kortinak zabaltzen direnean gelako gauza guztiak argitzen diren era berean. Paretaren horiak ia mina ematen du urrundik begiratuta, baina bizkarra bere kontra paratuta, kafe espresoa mahaian, lasaitasun sentsazioa kutsatzen du, horiaren berotasun guztia gorputzean barreiatzen.

Arleseko Forum Plazako La Nuit kafetegiko terrazatik Mediterraneoko hotsak iristen zaizkizu belarrira, usainak sudurrera eta koloreak begietara. Hotsak: italiarrak diruditen frantses hegoaldeko hauen agurrak, hasperen eta ke-xuak; usainak: olioia eta labanda, tomatea eta ezkaia, espeziak eta ardo txuri eta gorri eta beltz zapoetsu eta ari-nak; koloreak: denak, eskala guztietako gorenak.

Arlesetik gertu, eguzkilorez betetako soroak zeharkatu ondoren, Louberongo mendietan, badira gorri biziko muin, etxe eta soroak. Han, Rousillon herrian, begiratzen dakiena harritu egiten da teilak izan ditzakeen ñabardurekin, edo urdina eta nabarra elkarren ondoan horren harmoniatu konbinatuta ikustearekin. Soto fresko eta ilunetan kopa borobil eta ura bezain garbietan jartzen dizute ardoa, dastatzeko, eta nahiz eta adituek esaten dizuten ardoak baduela espezia eta belarren zaporea, ardoak badu txokolate zaporea, eta erregalizarena.

Proventza sakoneko bazter honetan lurrak baditu zauri gogorrak, urteetan zehar etxeak babesteko pezoa bertatik, ingurutik, atera delako. Joan den mendearen bukaeran iritsiko ziren artistek —Gaughin, Van Gogh, Cezanne bera ere—, bizitza osoa eman zuten begietatik zetozkien koloreak imitatu nahian, sikiera hurbildu nahian. Horrekin famatu ziren.

Hau guztia dator esateko ez diogula inoiz barkatuko Salto japoniar dirudun porrokatuari Van Goghek pintaturiko *Gachet doktorearen erretratua* koadro famatua azkenean erre baldin badu, mehatxua egin zuen bezala, eta ez diogula barkatuko 82,5 milioi dolar ordaintzeko nahikoa dirua izateagatik, batez ere, horrela xahutzeko soberbia izateagatik. Baina hau guztia dator, baita ere, gogoratzeko edozein bazterretan badaudela artelan gehienek inoiz eskainiko ez duten zentzumenetarako gozamen iturriak, eta bakarrik bilatu egin beharra daudela. Oraindik badirela turismo handiak menderatu eta prostituitu ez dituen herri eta inguruak, eta horietako bat dela Proventza, Frantziako hegoaldean. Cezannek eta Van Goghek arrazoia zutela, akaso hango argiak eromena ere sor dezakeela, baina erokeriak egitea, tarteka, ondo dagoela, eta polita dela herriska galduan ehun libera ordaintzea ardo botila baten truke, eta ibaiaren ertzean eseri gero eta makal baten azpian atorra erantzi eta gaztaz lagunduta botila bukatu lagunarekin eta hori baino ez hartu egun osoan eta gero bainua hartu gardentasun inoiz ikusi gabeko uretan, turista frantziar peto-petoek zeharka begiratzen zaituzten bi-